

Solidaritātes nodokļa likuma 6. pantā noteiktās nodokļa likmes neatbilst Satversmē nostiprinātajam vienlīdzības principam

2017. gada 19. oktobrī Satversmes tiesa ir pasludinājusi spriedumu lietā Nr. 2016-14-01 “Par Solidaritātes nodokļa likuma 3., 5., 6., 7. un 9. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam”.

Apstrīdētās normas

Solidaritātes nodokļa likuma 3. pants:

“Nodokļa objekts ir ienākums, kas noteikts likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 14. un 20.² pantā¹ un pārsniedz attiecīgajam kalendāra gadam noteikto valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekta (turpmāk — obligāto iemaksu objekts) maksimālo apmēru.²”

Solidaritātes nodokļa likuma 5. pants:

“Nodokļa maksātāji ir darba devēji, darba ņēmēji, iekšzemes darba ņēmēji pie darba devēja — ārvalstnieka, ārvalstu darba ņēmēji pie darba devēja — ārvalstnieka — un pašnodarbinātie, kuri pakļauti valsts sociālajai apdrošināšanai un kuru ienākumi taksācijas periodā pārsniedz saskaņā ar likumu “Par valsts sociālo apdrošināšanu” noteikto obligāto iemaksu objekta maksimālo apmēru.”

Solidaritātes nodokļa likuma 6. pants:

“Nodokļa likme atbilst obligāto iemaksu likmei, kas noteikta saskaņā ar likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 18. pantu³.”

¹ [...] Darba devēja un darba ņēmēja obligāto iemaksu objekts ir visi algotā darbā aprēķinātie ienākumi, no kuriem jāietur iedzīvotāju ienākuma nodoklis, neatskaitot neapliekamo minimumu, nodokļu atvieglojumus un attaisnotos izdevumus, par kuriem nodokļu maksātājam ir tiesības samazināt apliekamo ienākumu. [...]

² No 2014. gada 9. decembra līdz 2016. gada 23. augustam valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu maksimālais apmērs bija noteikts **48'600 EUR gadā** (*Ministru kabineta 2014. gada 9. decembra noteikumi Nr.756 “Grozījumi Ministru kabineta 2013. gada 17. decembra noteikumos Nr.1478” Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligāto un brīvprātīgo iemaksu objekta minimālo un maksimālo apmēru*” 1.1. punkts). Kopš 2016. gada 23. augusta valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu maksimālais apmērs noteikts **52'400 EUR gadā** (*Ministru kabineta 2013. gada 17. decembra noteikumu Nr. 1478 “Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligāto un brīvprātīgo iemaksu objekta minimālo un maksimālo apmēru” 5. punkts*).

³ Obligāto iemaksu likme, ja darba ņēmējs tiek apdrošināts visiem sociālās apdrošināšanas veidiem, ir 34,09 procenti, no kuriem 23,59 procentus maksā darba devējs un 10,50 procentus — darba ņēmējs (*likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 18. panta pirmā daļa*).

Solidaritātes nodokļa likuma 7. pants:

“(1) Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra (turpmāk – Aģentūra), pamatojoties uz Valsts ieņēmumu dienesta (turpmāk – VID) sniegto informāciju, summē sociāli apdrošinātajai personai obligāto iemaksu objektu un veiktās valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas. Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra uzskaita faktiski veikto solidaritātes nodokli, kad ir sasniegts likumā “Par valsts sociālo apdrošināšanu” noteiktais obligāto iemaksu objekta maksimālais apmērs.

(2) Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra solidaritātes nodokli aprēķina reizi mēnesī.”

Solidaritātes nodokļa likuma 9. pants:

“Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra faktiski samaksāto nodokli par pārskata mēnesi pārskaita valsts pamatbudžeta ieņēmumu kontā līdz pārskata mēnesim sekojošā trešā mēneša piecpadsmitajam datumam.”

Augstāka juridiska spēka normas

Satversmes 91. panta pirmais teikums:

“Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā.”

Satversmes 109. pants:

“Ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos.”

Lietas fakti

Lieta ierosināta pēc 37 fizisku personu pieteikumiem. Visi pieteikumu iesniedzēji ir darba ņēmēji, kuriem atbilstoši apstrīdētajām normām ir pienākums maksāt solidaritātes nodokli. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka solidaritātes nodoklis pēc būtības atbilst valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām (turpmāk – apdrošināšanas iemaksas). Lai arī valsts sociālo apdrošināšanu un solidaritātes nodokli regulējot atšķirīgi likumi, šo likumu struktūra un arī mērķis esot viens – sociālās aizsardzības vajadzību finansēšana. Vienīgā atšķirība esot tā, ka apdrošināšanas iemaksas tiek ieskaitītas speciālajā budžetā, savukārt solidaritātes nodoklis – pamatbudžetā.

Pieteikumu iesniedzējiem esot liegts saņemt sociālo nodrošinājumu proporcionāli veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām, salīdzinājumā ar tiem darba ņēmējiem, kuriem nav pienākums maksāt solidaritātes nodokli. Tādējādi apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes 109. pantam. Turklāt pieteikumu iesniedzēju ieskatā Solidaritātes nodokļa likums paredzot atšķirīgu attieksmi pret dažādām solidaritātes nodokļu maksātāju grupām, nosakot atšķirīgas nodokļa likmes atkarībā no tā, kādiem sociālās apdrošināšanas veidiem viņi ir apdrošināti. Šāda atšķirīga attieksme neatbilstot Satversmes 91. pantā ietvertajam vienlīdzības principam.

Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka Solidaritātes nodokļa likuma izstrāde un pieņemšana notikusi sasteigti, neizvērtējot tā ietekmi valsts nodokļu politikā ilgspējīgas sociālās politikas kontekstā. Likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, neesot izvērtējis alternatīvas. Likumprojekts esot sagatavots, neuzklausot sociālos partnerus un neveicot izpēti par citu valstu praksi.

Tiesas secinājumi un lēmums

Par tiesvedības izbeigšanu prasījuma daļā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 109. pantam (tiesības uz sociālo nodrošinājumu)

Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētās normas neskar valsts pienākumu izveidot un uzturēt sociālās drošības sistēmu, kas garantē ikvienas personas sociālo nodrošinājumu. Turklāt Satversmes tiesa norādīja, ka likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, nav ierobežojis personas pamattiesības uz sociālo nodrošinājumu likumos paredzētajos gadījumos. Ikvienai personai ir tiesības uz sociālo apdrošināšanu proporcionāli apmēram, kādā persona līdzdarbojusies sociālās apdrošināšanas kapitāla uzkrāšanā, kā arī uz citiem valsts garantētiem sociālā nodrošinājuma pasākumiem. [19.1., 19.2., 19.3.]

Satversmes tiesa atzina, ka Solidaritātes nodoklis pēc būtības ir jauns ienākuma nodokļa veids. Solidaritātes nodoklis nav apdrošināšanas iemaksas un nevar tikt attiecināts uz sociālās apdrošināšanas pakalpojumu saņemšanu nevienā aspektā, tādēļ Satversmes tiesa nolēma izbeigt tiesvedību daļā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 109. pantam. [19.3., 19.4]

Par tiesvedības izbeigšanu prasījumā daļā par Solidaritātes nodokļa likuma 7. un 9. panta atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam (vienlīdzības princips)

Satversmes tiesa norādīja, ka Solidaritātes nodokļa likuma 7. panta adresāti ir Aģentūra un VID. Šis pants nosaka valsts pārvaldes kompetenci solidaritātes nodokļa aprēķināšanā. Arī Solidaritātes nodokļa likuma 9. pants attiecas uz valsts pārvaldes kompetenci, paredzot Aģentūra pienākumu pārskaitīt nodokļa ieņēmumus valsts pamatbudžetā. Šāds regulējums nepiešķir subjektīvās tiesības personai. Satversmes tiesa nolēma, ka Solidaritātes nodokļa likuma 7. un 9. panta atbilstība Satversmes 91. pantam netiks vērtēta, un nolēma šajā prasījumā daļā tiesvedību izbeigt. [21.]

Par tiesvedības izbeigšanu prasījumā daļā par Solidaritātes nodokļa likuma 3. un 5. panta atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam (vienlīdzības princips)

Satversmes tiesa norādīja, ka pēc jauna nodokļa ieviešanas regulējuma izmaiņas vienmēr noteic divas personu grupas, vienlaikus paredzot arī atšķirīgu attieksmi pret tām, proti: personas, kas ir nodokļa maksātājas, un personas, kam nodoklis nav jāmaksā. Tomēr tikai šis apstāklis pats par sevi nav vienlīdzības principa pārkāpums. Satversmes tiesa vērsa uzmanību, ka pazīme, kas ļauj salīdzināt solidaritātes nodokļa maksātājus, ir solidaritātes nodokļa objekts, proti, ienākumu apmērs, kuram tiek piemērots solidaritātes nodoklis. Līdz ar to darba ņēmēji, kas ir solidaritātes nodokļa maksātāji, un darba ņēmēji, kas nav solidaritātes nodokļa maksātāji, šā nodokļa maksāšanas pienākuma aspektā neatrodas salīdzināmos apstākļos. [22.1]

Savukārt visi darba ņēmēji un pašnodarbinātās personas, kuru ienākumi pārsniedz attiecīgajam gadam noteikto apdrošināšanas iemaksu objekta maksimālo apmēru, atrodas salīdzināmos apstākļos. [22.2., 22.3.]

Satversmes tiesa secināja, ka izskatāmajā lietā atšķirīga attieksme pret salīdzināmajām grupām izriet no noteiktajām solidaritātes nodokļa likmēm. Tādējādi Solidaritātes nodokļa likuma 3. un 5. pants Satversmes 91. panta pirmā teikuma ietvaros nav vērtējams, jo tie nerada pamattiesību ierobežojumu. Satversmes tiesa nolēma šajā prasījumā daļā tiesvedību izbeigt. [23]

Par likumdevēja konstitucionālajiem pienākumiem nodokļu politikas jomā un nodokļu politikas principiem

Vērtējot likumdošanas procesa norisi un juridisko tehniku, Satversmes tiesa secināja, ka solidaritātes nodoklis ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. [25.1., 25.2., 25.3.]

Satversmes tiesa atzina, ka likumdevējs ir tiesīgs izvēlēties risinājumus, kā nodrošināt valsts pamatbudžeta ieņēmumus, kas nepieciešami iedzīvotāju pieaugošo sociālās aizsardzības un nevienlīdzības mazināšanas vajadzību finansēšanai. Tomēr, īstenojot nodokļu politiku, likumdevēja rīcībai ir jāatbilst vispārējiem tiesību principiem un Satversmes normām. Likumdevējam, īstenojot savu rīcības brīvību nodokļu politikas jomā, ir jāievēro efektivitātes, taisnīguma, solidaritātes un savlaicīguma principi. [26.]

Ikviens nodoklis būtībā ir solidārs maksājums, jo ļauj papildināt valsts budžetu ar līdzekļiem, no kuriem tiek finansēti visai sabiedrībai nozīmīgi pasākumi. Nodokļu maksāšana ir veids, kādā personas uzņemas kopīgu atbildību par sabiedrības vajadzību apmierināšanu un Latvijas valsts uzturēšanu. Savukārt likumdevēja pienākums nodokļu politikas jomā ir tāda solidāra un taisnīga – uz noteiktiem kritērijiem balstīta – sociālekonomisko atšķirību izlīdzināšanas mehānisma izveide, kas ir vērsts uz valsts ilgtspējīgu attīstību, turklāt ne tikai formālā nozīmē, bet arī nodrošinot šā mehānisma efektīvu funkcionēšanu, kā arī nepieciešamo nodokļu politikas izmaiņu pārdomātu un savlaicīgu ieviešanu. Šādas nodokļu politikas īstenošana nodrošina sabiedrības labklājību. [26.]

Par Solidaritātes nodokļa likuma 6. panta neatbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam (vienlīdzības princips)

Satversmes tiesa norādīja, ka dažādām solidaritātes nodokļa maksātāju grupām noteiktas atšķirīgas solidaritātes nodokļa likmes, ņemot vērā sociālās apdrošināšanas veidu, kuram persona ir apdrošināta. Tādējādi Solidaritātes nodokļa likuma 6. pants paredz atšķirīgu attieksmi pret solidaritātes nodokļa maksātājiem, kuri atrodas salīdzināmos apstākļos. [24]

Satversmes tiesa atzina, ka administrēšanas vienkāršība, kas izskatāmās lietas apstākļos izpaužas kā sociālajā apdrošināšanā noteikto likmju pārņemšana, nesniedz objektīvu pamatojumu konkrētu solidaritātes nodokļa likmju izvēlei pēc būtības. Atšķirīgu nodokļa likmju piemērošanai jābūt pamatotai ar objektīvām atšķirībām nodokļa subjektu starpā saistībā ar likumdevēja izvēlēto nodokļa objektu. [27.2.]

Satversmes tiesa secināja, ka valsts budžeta ieņēmumu lielums, kas tiek iekasēts valsts budžetā no solidaritātes nodokļa, nav uzskatāms par atšķirīgas attieksmes leģitīmo mērķi. Nozīmīgs budžeta ieņēmumu apjoms pats par sevi nevar tikt izmantots, pamatojot pamattiesību ierobežojumu Satversmes 91. panta pirmā teikuma izpratnē. [27.3.]

Likumdevējam, nodrošinot pietiekamus ieņēmumus valsts budžetā, ir pienākums izstrādāt tādu nodokļa regulējumu, kas nodrošina taisnīguma, solidaritātes, efektivitātes un

savlaicīguma principa ievērošanu. Izskatāmajā lietā tas nozīmē noteikt tādas solidaritātes nodokļa likmes, kam ir objektīvs un saprātīgs pamats. [27.3.]

Izskatāmajā lietā atšķirīgai attieksmei pret solidaritātes nodokļa maksātāju grupām nav leģitīma mērķa, tāpēc Solidaritātes nodokļa likuma 6. pants neatbilst Satversmes 91. panta pirmajā teikumā nostiprinātajam vienlīdzības principam. [27.3.]

Par Satversmes tiesas sprieduma spēku laikā

Solidaritātes nodokļa tūlītēja atcelšana, kamēr nav stājies spēkā jauns normatīvais regulējums, nav iespējama, jo plānoto nodokļu ieņēmumu izpilde ir tieši saistīta ar valsts iespējām veikt savas funkcijas. Tādējādi tiktu apdraudēta sabiedrības labklājība un drošība. Satversmes tiesa secināja, ka jaunā tiesiskā regulējuma pieņemšanai likumdevējam nepieciešams saprātīgs laika posms, kā arī to, ka attiecīgās izmaiņas jāaskaņo ar kopējo nodokļu politiku un jānodrošina valsts budžeta stabilitāte, tādēļ Solidaritātes nodokļa likuma 6. pants atzīstams par spēkā neesošu no 2019. gada 1. janvāra. [28.]

Satversmes tiesa nolēma:

- 1) izbeigt tiesvedību lietā daļā par Solidaritātes nodokļa likuma 3., 5., 6., 7. un 9. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 109. pantam;
- 2) izbeigt tiesvedību lietā daļā par Solidaritātes nodokļa likuma 3., 5., 7. un 9. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam;
- 3) atzīt Solidaritātes nodokļa likuma 6. pantu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2019. gada 1. janvāra.

Satversmes tiesas spriedums ir galīgs un nepārsūdzams. Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Sprieduma teksts ir pieejams Satversmes tiesas mājaslapā:

http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/07/2016-14-01_Spriedums-2.pdf

Relīze sagatavota ar mērķi veicināt izpratni par Satversmes tiesā izskatāmajām lietām. Tā nav uzskatāma par nolēmuma daļu un nav saistoša Satversmes tiesai. Spriedumi, lēmumi un cita informācija par Satversmes tiesu atrodama tiesas mājaslapā www.satv.tiesa.gov.lv.

Ketija Strazda

Satversmes tiesas priekšsēdētāja palīdze

Ketija.Strazda@satv.tiesa.gov.lv

67830737, 26200580